תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי אגדות · סדר נזיקין

מהרש"א - חידושי אגדות על הוריות

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהרש"א - חידושי אגדות על הוריות

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהרשא-חידושי-אגדות-על-הוריות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ג: 4
דף ח: 4
דף י: 4
דף י: 5
דף יא: 10
דף יב: 10
דף יג: 16
דף יג: 17

דף ג:

סמכו רבותינו על דברי רבן שמעון בן גמליאל ועל דברי ר"א בן צדוק שהיו אומרים וכו' ואמר רב אדא בר אהבה מאי קרא וכו' ע"ש בב"ב פרק חזקת הבתים:

דף ח:

עשר מצות נצטוו במרה דכתיב והיה אם שמוע. מפורש פ' ד' מיתות ז' מצות שקבלו עליהן בני נח הוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם דינין דכתיב שם שם לו חק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתיב בהו כאשר צוך ה' אלהיך במרה ע"ש והכא מייתי קרא והיה אם שמוע תשמע וגו' לא מייתי מיניה אלא דקבלו שם מצות עליהם ורש"י בחומש פי' ג' שהוסיפו עליהן שבת פרה אדומה ודינין ע"ש ועיין באורך ברא"ם ודו"ק:

דף י.

דר"ג ור' יהושע הוו אזלי בספינתא כו'. הקושיא בזה אם באמת ידע כן שאותה שנה יהיה עליית כוכב ההוא לא הל"ל שמא יעלה אלא אמרתי שיעלה כו' וע"ק לשון עולה ומתעה כו' לא הל"ל אלא שהכוכב מתהלך לע' שנה לרוח אחרת וע"ק לפרש"י שא"ל כ"כ בידך כו' חכמה ואתה יורד בספינה בשביל מזונותיך כו' והרי נאמר לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר גם השיב לו תמה על שני ת"ח שיש ביבשה כו' שזו הקושיא בעצמה הקשה לו והוספת מיא הוספת קמחא ובזה יש. ליישב לפי פשוטו שא"ל כ"כ פת וסולת יש בידך ואת יורד בספינה במקום סכנה לצורך מזונותיך ואף שר"ג גופיה ג"כ עשיר היה אפשר שירד שם לצורך מה בהשתדלות בבית הקיסר כי הוא היה נשיא אבל ברבי יהושע ידע שלצורך מזונות ירד והשיב לו בהיפך היה לך לתמוה על ב' תלמידים שעומדים ביבשה ואין להם פת לאכול כו' ואין יורדין בספינה להשיג להן צורך פרנסה אבל עלי אין לתמוה כ"כ כי יש כמה עשירים יורדים בספינה לארווחי אבל הוא מבואר כמ"ש בפ' הספינה כי יורדי הים הגליות נקראו יורדי הספינה שהיא מטורפת כל שעה בים וע"ש באורך וע"פ הדברים האלה אמר ר"ג ור"י הוו אזלי בספינתא בנבכי ים הגלות עד שהוצרכו להתווכח עם הצדוקין כמ"ש בר"ג במסכת ע"ז וסנהדרין ויותר ממנו בר"י ב"ח דאמרינן בחגיגה שאמרו עליו כשמת מה תיהוי עלן ממינין לעבודת כוכבים שע"כ אמרו עליו אשרי יולדתו. ואמר דבהדי ר"ג הוי פיתא. שהיא חכמת התורה בעצמה שנקראת לחם כמ"ש לכו לחמו בלחמי כי התורה היא חיי הנפש כמו שהלחם הוא עיקר חיי נפש ובא להתווכח עמהם כפי חכמת התורה אבל אמר דר' יהושע היה עמו דבר

נוסף על הפת שהיא התורה כי היו עמו בוויכוח חכמות אחרות שהם דומות לסולת כמו שהסולת אינו רק הקדמה ללחם ע"י מים ושאר אמצעיים כך חכמות אחרות כמו התכונה לחשוב תקופות ומזלות וחכמת המספר ותשבורת הם הקדמה לתורתנו שע"י מי התורה נעשה לחם ומזון רוחני חיי נפשו של אדם כמו שמצינו כן בר"י בההוא עובדא דסבי דבי אתונא ואפשר דר"ג לא הורגל בחכמות אלו כמו ר"י. ואמר

דשלים פיתא דר"ג. ר"ל שנשלם לו הוויכוח בחכמת התורה שלא היה יכול לנצח אותן בה כי הם לא יודו בכולה הוצרך ר"ג לסמוך עצמו להתווכח עמהם ולנצחם בשאר חכמות שהוא סולתא דבהדי דר"י וא"ל ר"ג מי הות ידעת דאית לן עיכובא כולי האי לבא לוויכוח כולי האי עד שאתה הבאת עמך גם סולתא שהם שאר חכמות.

וא"ל כוכב א' עולה לע' שנה כו'. ר"ל כוכב א' מבן אדם ששנותיו ע' שנין והם הצדוקין המאמינים בכחם ובתבונתם והוא עולה ומתעה כמה ספינות הם השוכנים בים הגלות כספינה המטורפת שהרבה מהם התעו לצאת מן הכלל ע"י כוכב זה של ע' שנין ואמרתי שמא יעלה לתעות אותנו ח"ו בדור הזה וע"כ באתי לנצח אותן בויכוח גם בשאר חכמות ומופתיות צודקיות על אמונתנו וא"ל ר"ג כ"כ חכמה יש בידך ועלית לספינה דהיינו בגלות שהיה לך להציל את ירושלים לפי טיטוס שלא תיחרב כי ר"י היה תלמיד ריב"ז שנשא מטתו מצד א' וכדרך שאמרו גם על ריב"ז פרק הניזקין משיב חכמים אחור וגו' דהל"ל שקלינן צבתא ושקלינן לדרקון וקטלינן ליה וחביתא שבקינן והשיב לו ר"י עד כו' תמה על ב' תלמידים שיש לך ביבשה. ר"ל שהיו ג"כ בזמן שהיה הבית קיים ועדיין לא ירדנו אז לספינה שהוא הגלות כדאמרינן שר' יוחנן בן גודגדא היה מן השוערים וריב"ח מן המשוררים. ואמר

על ב' תלמידים אלו שיודעים לשער כמה טיפין יש בים כו'. שהיא חכמה נפלאה ואע"פ כן עלו לספינה ולגלות זה ולא היו יכולין להציל את ירושלים בחכמתן ואמר ועתה אין להם פת. כמשמעו שבזמן שבה"מ קיים היה להם מזונות ממעשר ראשון ויותר הוא להם חסרון ירידת הספינה והחורבן ולא הצילו על דורן בחכמתן כי גזירה היא מלפניו ית' ב"ה עד שינחם אותו בב"י אמן:

דף י:

מאי דכתיב יש הבל אשר נעשה על הארץ כו'. צריך לבאר מה הוקשה לו בכתוב זה וע"ק דמשמע דדריש אשר מלשון אשרי הצדיקים וכו' וסמוך גבי אשר נשיא יחטא דדרשינן אשרי ומתקיף רבא אלא מעתה וכו' מדשני קרא בדיבוריה וא"כ היכי דריש הכא אשר

יש צדיקים מלשון אשרי הצדיקים וע"ק לדרשת רבא שאמר אשרי לצדיקים שזוכים גם בעה"ז ואו להם לרשעים שבאות עליהם צרות גם בעה"ז א"כ היכי קאמר גם זה הבל שהרי מה שאוכלים הצדיקים ב' עולמות ורשעים מצטערים בב' עולמות אין זה הבל אלא שכר כפול ועונש כפול ונראה דדייקו בהאי קרא דכתיב אשר יש צדיקים ג"פ אשר בענין א' ושנה הכתוב בצדיקים למכתב בהו אשר איכא למדרשיה מלשון אושר ואמר ויש רשעים דרשינן לשון וי והיינו אוי לרשעים ואמר שגם זה הבל כי אין לצדיקים להצטער ביסוריהן וגם אין לשמוח הרשעים בשלותם כי כל עניני עוה"ז הבל ולדרשת רבא ה"ק אשר יש בצדיקים אשר מגיע אושר כפול הוא לצדיקים להיות אוכלים שני עולמות ואין הקב"ה מנכה להם לעוה"ב כי אכילת עוה"ז הבל הוא ואינה נחשבת לשכר וגם אוי לרשעים שמצטערים גם בעוה"ז ואל תאמר שמא ינכה הקב"ה מעונשם של עוה"ב כי גם זה הבל העונש שנצטערו בעוה"ז לערך עונשם העיקרי בעוה"ב:

מ"ד כי ישרים דרכי ה'. הוקשה לו מ"ש ופושעים יכשלו בם דכיון שהם ישרים היאך יכשלו בם הל"ל ופושעים יכשלו בדרכים לזה דרשו למה"ד לשנים שאכלו פסחיהם:

אשריהם לצדיקים כו' אוי להם לרשעים כו'. נראה מדכתיב ברישא גבי צדיקים אשר יש וגו' וגבי רשעים בסיפיה שינה למכתב ויש וגו' דריש אשר מלשון אשרי ודריש ויש כמו וי יש וזה שדקדק רש"י לפרש אוי כמו וי דהכא כו' וק"ל:

אעתריתו פורתא א"ל אין דזבנינן קטינא כו'. דקדק לומר אעתריתו פורתא גם השיבו לו קטינא דארעא משום דגם רוב עושר הוא סיבה לביטול תורה דמרבה נכסים מרבה דאגה לעסוק בהם ואין לו פנאי לעסוק בתורה ובהכי יתיישב דאין זה סותר מה שאמרו דאין אדם זוכה לב' שלחנות דהיינו שיהיה לו רוב טובה גם בעוה"ז ודוד ושאר מלכיות מביתו שהיו צדיקים חזי כמה הרפתקי דעדו עלייהו בעוה"ז ודו"ק:

פסח מיהא קעביד כו'. בפ' ד' דנזיר כתבו התוס' משמע דאכילה גסה שמיה אכילה וקשה דבפ"ב דיומא אמרינן דהאוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור דלא שמיה אכילה ואר"ת דב' עניני אכילה גסה הם כו' עכ"ל ע"ש ובתוס' פ' הגוזל קמא ובפ' ע"פ ואין להקשות דלוקמה אכילה גסה דהכא בכה"ג דלא שמיה אכילה ולא תקשי ליה פסח מיהא עביד די"ל דצדיקים ילכו בם ופושעים וגו' מיירי ודאי אענין א' ואכילה גסה דיוה"כ לא מקרי אכילה אלא מזיק כדאמר התם ואע"ג דאכתי לא אסיק דמיירי בדרך א' הא מסיק אדעתיה שפיר דאיירי בענין אחד ודו"ק:

א' נזדמנה לו אשתו וא' נזדמנה לו אחותו כו'. לכאורה מה שייך צדיק ופושע בדבר שנזדמנה לו ויש לפרש למאי דס"ד השתא ע"ד לא יאונה לצדיק כל און ואיירי דזה היה

מתכוין לאשתו והש"י הזמין לו אשתו כי צדיקים ילכו בם וזה נתכוין לאחותו ונזדמנה לו וק"ל:

הם שנתכוונו לשם מצוה צדיקים ילכו בם. י"ל שזכו שהותרו הנקבות לבא בקהל והוא שנתכוין לשם עבירה ופושעים יכשלו בם זה גרם לזכרים שלא יבואו בקהל כדאמרינן מואבי ולא מואבית עמוני ולא עמונית ודכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגו' י"ל דהא והא גרם וק"ל:

הוא שנתכוין לעבירה כו'. כתבו התוס' למ"ד נמי בן נח מותר בבתו כבר פירשו מעצמן מהרבה עריות עכ"ל ובפ' ד"מ כתבו דאשכחן שסיפר הכתוב בגנות בדבר שעתידה ליאסר דאמרי' לקמן בן נח מותר בבתו ובהוריות אמרו לוט כו' הוא שנתכוין לעבירה ופושעים כו' ע"ש וק"ל:

ודלמא הוא נמי לשם מצוה קמכוין כו'. צ"ל דפריך לפי סברת המתרץ דקאמר דהיה מתכוין לשם עבירה אבל המקשה ודאי הוה ס"ד השתא דלא איכוון כלל כדפריך לבסוף והא מינס אניס כו' ולא אסיק אדעתיה הא דמשני אבל בקומה ידע ודו"ק:

למה נקוד על וי"ו של ובקומה כו'. בנזיר פירשו התוס' לומר לך דהוה כמאן דליתא דהא ובקומה ידע עכ"ל אבל קשה מהיא דפ' הפועלים למה נקוד על איו שבאליו כו' ופי' התוס' דאמר בב"ר כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב כו' ע"ש וא"כ הכא כיון שהכתב רבה אתה דורש את הכתב דהיינו ובקמה בלא וי"ו ולמה נכתב בקמה כלל כיון שהוא היפך משמעו ואם נאמר דעל וי"ו קמא של ובקומה קאמר ניחא ותדרוש ביה הכי ולא ידע בשכבה בקומה דאפילו בקומה למחרת שכבר הפיג אז מיינו והיה ראוי אז להיות נזכר את שכבה אצלו מאתמול כדרך השיכורים הגם שלא ידעו בעת שכרותם מה שיעשו למחרת כשמפיגים מיינם הם נזכרים קצת ממה שעשו בשכרותם הנה לוט שהיה שכור כ"כ שלא היה נזכר בקומה אז מיינו מה שהיתה שכבה אצלו מאתמול ומיניה תידוק הא בקומה גופה ידע בעת קומה והשתא ה"נ הכא אתה דורש את הכתב ודו"ק:

כל הפסוק זה ע"ש עבירה נאמר וישא לוט וגו'. כי הפסוק הזה נראה כמיותר לפי פשוטו כי מה הוצרך להאריך בענין שנשא עיניו איזו ארץ הטובה עד שבחר לו הככר וע"כ דרשו בו לענין ערוה על שהיו שטופי זימה בחר לוט בשכונתם כפרש"י בחומש ועיין בב"ר קצת בפנים שונים ולא הביא שם עיניו משמשון דמקרא גופיה דותשא אשת אדוניו את עיניה דריש נמי עיניו ודו"ק:

אח נפשע כו' פרש"י נפשע נמרד שמרד בו שפירש ממנו עכ"ל. ובנזיר פרש"י בע"א ז"ל אח נפשע זה לוט שנקרא אח כו' אל נא תהי מריבה וגו' עכ"ל עוד נ"ל נפשע מלשון פסיעה והליכה כמו כפשע ביני ובין המות שהיה לוט נפסע והולך מקרית עוז זה אברהם שאילו היה אצלו לא היה נשבה ע"י הד' מלכים וק"ל:

שהטיל מדנים בינו ובין ישראל שנאמר לא וגו'. כך היא הגירסא במסכת נזיר והיינו כמ"ש לעיל שהוא גרם שלא יבאו הזכרים בקהל ע"י שנתכוון לעבירה וק"ל:

לתאוה יבקש נפרד זה לוט כו' אע"ג דכתיב ויפרדו איש מעל אחיו משמע ליה דלוט נפרד תחלה מדסמיך ליה ויסע לוט וגו' כן פרש"י בנזיר. ועוד נראה דמשמע ליה הפירוד על לוט כדכתיב לעיל מיניה ויאמר אברם אל לוט וגו' הפרד נא מעלי וגו' וק"ל:

ובכל תושיה כו' בבתי כנסיות ובבתי כו' ובתושיה לא נאמר אלא ובכל תושיה לומר לך שנתגלה קלונו בב' תורות כו' בתורה שבכתב בבתי כנסיות כדכתיב לא יבא עמוני כו' ובתורה שבע"פ בבתי מדרשות דתנן עמון ומואב כו' כן פרש"י בנזיר והתלמוד לא הזכיר אלא מלתא דבתי מדרשות דתנן עמוני כו' ואפשר לומר דה"ק שנתגלה קלונו ולא קלון של בנות שנתכוונו לש"ש ואהכי מייתי מתניתין דתנן עמוני וכו' דמפורש בהך מתני' דעמונית ומואבית מותרין אבל בקרא אין דבר זה מפורש כ"כ כדאיתא בפ' הערל ע"ש ודו"ק:

תמר זינתה כו'. שלשם שמים נתכוונה להעמיד תולדות מזרע של יעקב מ"מ דרך זנות היה זה שעשתה עצמה מופקרת לחמיה שהרי ידעה אבל יהודה לאו דרך זנות בא עליה לפי מה שהיה סבור שאין זו כלתו כמ"ש הרמב"ם פ"א דהלכות אישות דקודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק כו' ובועל אותה על אם הדרך כו' עכ"ל והוא בעצמו מעשה יהודה ועוד שאמרו בסוטה שנתנה עיניה לדבריה ואמרה גיורת אני פנויה אני יתומה אני טהורה אני ומיהו לש"ש נתכוונה אבל זמרי ודאי זינה שבא על בת אל נכר שהוזהר על כך לאחר מ"ת דקנאין פוגעין בו וע"כ נקט זמרי זינה ולא נקט כזבי בת צור זינתה כדנקט תמר שהיא ודאי לא הוזהרה על כך ולא נפלו הרבבות מישראל רק בעון זמרי שהיה ישראל:

גדולה עבירה לשמה כו' שנאמר מנשים באוהל וגו'. בתוס' פרק מ"ש פי' מאמהות לפי שהיו נהנות מן הביאה אבל יעל לא היתה נהנה מן הביאה כו' עכ"ל. ונראה דע"ש ביאה שלהם שהיה בצניעות ואהל מיוחד תלה הדבר באהל כמ"ש בשרה ויאמר הנה באהל מלמד שצנועה היתה וברבקה ויביאה יצחק האהלה שרה אמו וברחל ולאה ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ולפי זה דתמר אע"ג דנתכוונה לש"ש לא מקרי עבירה לשמה

כיון דנהנית מן הביאה כמו האמהות כן נראה לפרש מדברי התוס' דיבמות דמצוה שלא לשמה קאי על אמהות עצמן שעשו מצוה כדי לקיים תולדות מן האבות כמו בתמר ומיהו לאו לשמה מקרי כיון דהיו נהנית מביאה אבל בנזיר פרש"י בע"א שרה רבקה רחל ולאה שאמרו לבעליהן לבא על שפחתן ולא לשם מצוה כו' עכ"ל והוא דחוק דלא הוה דומיא דיעל דקאי על עצמה וק"ל:

הא קא מתהני' מעבירה כו'. עיין בתוס' פ' מ"ש ובנזיר פ"ד:

כל טובתן של רשעים רעה היא כו' השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע כו'. ובפ' מ"ש מסיק בשלמא בלבן דלמא מדכר ליה שם דעבודת כוכבים אלא הכא מאי רעה איכא דשדי בה זוהמא כו' ופי' רש"י שם דמדכר ליה שם דעבודת כוכבים למה גנבת את אלהי עכ"ל ובפ' ד' דנזיר פי' רש"י בע"א ומאי ראה איכא דאי מפיש במיליה בהדיה אתי לאשתבועי בשם עבודת כוכבים שלו והתורה אמרה וכו' עכ"ל ע"ש והיינו נמי שהיה עובר על זה והיה משתבע אח"כ בשם עבודת כוכבים כדכתיב אלהי נחור ישפטו וגו' שהוא חול כפי' רש"י בחומש ומיהו התוס' פירשו בפ' ד' מיתות דאנן דמשביעינן העובד כוכבים היינו משום דלא מזכירין שם עבודת כוכבים אלא ש"ש ואע"פ שכוונתם לא כן הוא אין זה שם עבודת כוכבים כו' ואפשר דא"ה הזהירו הש"י על כך ואיך שיהיה משמע דעבר לבן על ציווי הש"י אבל בע"י דחק לפרש שקיים לבן ציווי של הש"י ולא משמע כן מתוך אלו הסוגיות ודו"ק:

שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב כו'. וכתבו התוס' בנזיר וא"ת הא אמרי' בעלמא העוסק במצוה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וי"ל דהתם מיירי שעוסק בתורה שלא לשמה לקפח לאחרים והכא קאמר שעוסק שלא לשמה היינו לקנות לו שם עכ"ל. וכה"ג כתבו התוס' בכמה דוכתין מיהו ההיא דבלק דמייתי הכא לכאורה לקפח לאחרים שהרי בא בהם לקלל ישראל וי"ל שהוא לא בא לקלל את ישראל רק מפני יראת עצמו כמ"ש וירא בלק וגו' ויגר מואב מפני בני ישראל וגו' וה"ל כמו לקנות שם לעצמו ודקאמר ביה שמתוך שלא לשמה כו' ר"ל שמתוך שלא לשמה דהיינו שהביא קרבנות שלא לשמה רק לקנות לו שם זכה שבא לשמה שזרעו דוד ושלמה הקריבו קרבנות לשמה:

רות בתו של עגלון כו' ובנזיר בת בנו של עגלון כו' ועיין בזה בחידושינו פרק ד' וה':

מנין שאין הקב"ה מקפח שכר כו'. ולעולם יקדים לדבר מצוה כו' מבואר בחידושינו פ' ד' וה' ע"ש:

דף יא:

ואת יהואחז מפני יהויקים שהיה גדול ממנו ב' שנים כו'. כך היא הגירסא בכריתות והכי מוכח מתוך הכתובים דניתיב בן כ"ג שנה יהואחז במלכו וג' חדשים מלך וגו' ויאסרהו פרעה נכה וגו' וימלך פרעה נכה את אליקים וגו' ויסב שמו יהויקים וגו' וכתיב בן כ"ה שנים יהויקים במלכו וגו' והרי שלא מלך יהואחז רק שלשה חדשים ומיד מלך אחריו יהויקים ויהואחז לא היה רק בן כ"ג אז ויהויקים היה בן כ"ה וק"ק לפי זה דלא הל"ל ואת שלמה מפני מחלוקתו של אדוניהו אלא את שלמה מפני אדוניהו ושאר בני דוד שהיו גדולים ממנו כדאמר הכא וע"ק הא דפריך ומי מלכי זוטרי מקמי קשישא והכתיב ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור אמאי לא פריך הכי אמלכותו של שלמה ומי מלכי זוטרי כו'. וי"ל דהתם מפורש ביה שהיה ע"פ נתן הנביא ולא היה להם לחוש לגדול אי לאו משום מחלוקת של אדוניהו וק"ל:

הוא יוחנן הוא יהואחז כו'. הא ניחא דע"כ כיון דלא קחשיב יהואחז כאן בבני יאשיהו ובקרא כתיב דבנו שהיה שמו יהואחז מלך אחריו ע"כ דא' מאלו בניו הוא יהואחז וע"כ שהוא יוחנן שמלך קודם יהויקים וצדקיהו אך מה שאמר הוא שלום הוא צדקיהו מנין לו לומר כן ולמה לא נאמר כפשוטו שהיה לו עוד בן רביעי שנקרא שמו שלום ואפשר מפני שלא הוזכר במקרא שום דבר משלום אמרו דהוא בעצמו צדקיהו וק"ל:

ולמה נקרא שמו שלום שהיה מושלם במעשיו כו'. ודכתיב ביה ויעש הרע בעיני ה' וגו' מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא כו' ושעבר על שבועת נ"נ כו' וחוץ מחטא זה לא חטא כן פרש"י בד"ה ע"ש:

יה יצדיק עליך את הדין כו'. לפי שהיו דורו של צדקיהו ראוין לגלות מיד ומפני זכות צדקיהו נצולו כמ"ש בס"פ יש בערכין בקש הקב"ה להחזיר עולם לתוהו ובוהו מפני דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישבה דעתו ולזה א"ל עד עתה בזכותך ישראל קיימין יה יצדיק עליך ר"ל על ידך יצדיק את הדין לקיים הגזירה של הגלות שאם גם אתה תחטא לעבור על השבועה כמ"ש וגם במלך נ"נ מרד אשר השביעו וגו' וק"ל:

דף יב.

שראה שכתוב בתורה יוליך ה' אותך ואת מלכך וגו'. כמ"ש בו ויהי כשמוע המלך את דברי התורה ויקרע וגו' דהיינו שקרא בענין תוכחה זו יולך ה' וגו' וכתב בעל יפה מראה בשם המפרשים וכי מקודם שנמצא ספר הזה לא קרא מקרא זה ותירצו שמצא חלקיה הספר נגלל על מקרא זה ולכן הבין כי בשורה רעה היא עכ"ל:

צוה וגנזום שנאמר ויאמר ללוים וגו' תנו את ארון הקדש בבית וגו' פרש"י בפרק הוציאו לו והא התם קאי אלא גניזה הוא עכ"ל ולא ניחא להו למימר דלא הוה קאי התם שהעבירו מנשה ואמון את הארון ושמו תחתיו פסיליהם וגו' ולפיכך צוה יאשיהו להשיבו למקומו וכן פרש"י לפי פשוטו בד"ה ע"ש דא"כ הל"ל החזירו או השיבו את ארון הקודש וגו' אבל תנו משמע ליתנו למקום שלא היה שם מעולם וכה"ג מדקדק התלמוד בפרק י"נ ויקח ויחזור מבעי ליה וק"ל:

כמין ב' טיפין מרגליות היו תלויות באהרן בזקנו כו'. המאמר הזה אומר דרשני דמה ענין ב' טיפין מרגליות ומהיכא מפיק ליה מהאי קרא וע"ק דמשמע דלא ירדו מעולם מזקנו ונשארו שם וא"כ סיפיה דקרא היאך יתפרש שנאמר שיורד על פי מדותיו גם קשה לפרש"י דכשהוא מספר כו' כשהיה מדבר עם אחרים עולות כו' וא"כ למה לא נפלו בתנועותיו הגדולות מזה כגון הליכה ישיבה שכיבה ובפירוש אחר שפרש"י בפ"ק דכריתות שכשהיה מסתפר במספרים קצת מהזקן היו עולות למעלה בזקן יתיישב זה וע"ק שאמר על דבר זה היה משה דואג כו' דמשמע משום שהיו אלו הטיפין תלויות בו והרי ראה בו מעשה נסים גם קשה גם אם היה יורד מראש לזקן למה היה חושש משום זה שירד גם עליו גם קשה מה ענין הדמיון כמו שהטל חרמון אין בו מעילה כך שמן כו' וע"ק לפי פשטיה כפרש"י על הלשון אף שמן המשחה שבזקן אהרן כו' שהרי לא היה חושש משום מעילה בשמן שבזקן אהרן רק משום שהיה ירא שמא נגע בשמן המשחה כשלבשו לאהרן וע"ק למה אהרן דואג אחר שנתבשר משה שאין בשמן המשחה שבזקן אהרן שום מעילה ולמה תלה אח"כ מעילת אהרן שלא מעל במשה גם המקראות הביאם שלא כסדרן בב' קראי דבמשה הביא קרא המאוחר כטל חרמון וגו' ובאהרן הביא קרא דלקמיה הנה מה טוב וגו'. הוא מבואר דאמרינן בזבחים פ' טבול יום אמר רב משה כ"ג וחולק בקדשים היה שנאמר וגו' מיתיבי ה' שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אישה כ"ג בנה סגן בן בנה משוח מלחמה ואחיה נשיא שבט ואבלה על ב' בניה מלך אין כ"ג לא אימא אף מלך כתנאי ויחר אף ה' במשה וגו' רשב"י אומר אף זה נאמר בו רושם הלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הוא אלא ה"ק אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי וח"א לא נתכהן משה אלא ז' ימי המלואים בלבד וח"א לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שנאמר ומשה איש האלהים בני יקראו על שבט הלוי ואומר כו'. ויש לדקדק אמאי לא נקט כן באהרן גופיה שהיו לו ה' שמחות שהוא כ"ג ואחיו מלך וגיסו נשיא ובנו סגן ובן בנו משוח מלחמה י"ל בזה דלכך לא נקט אהרן גופיה שהיה כ"ג ואין אבילות נוהג בו כמ"ש בענין ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם

וגו' אבל אלישבע היתה נוהגת ב' אבילות ע"ד לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה וגו' אבל לפי דרכינו יש להשיב בזה כי באמת נדב ואביהוא היו ב' סגני כהונה כדאיתא במדרש רבה ואחרי מותן נתמנו במקומן אלעזר ופנחס והיה אז לאלישבע ה' שמחות וב' אבילות אמנם אהרן שידע סיבת מיתתן ע"ד שהקריבו עצמן ליכנס לפנים ועדיין לא הוזהרו עד"ז כמפורש במדרשות חשש שהוא מעל בחטא העגל וכמ"ש ובאהרן התאנף ה' להשמידו וגו' שע"י כך הוא וזרעו אינן ראוין עוד לכהונה ולכנוס לפניו ית' ב"ה וע"כ היה דואג ולא היה לו שמחה בכל ענין ה' שמחות שזכר והוא ענין המאמר שהתחלנו בו לפי שכבר נתנה הכהונה למשה כי היה שלם במושכלות יותר מכל אדם שנאמר בו ודבר ה' עמו פנים וגו' וכי קרן עור פניו וגו' ובעבור חרון אף נעלה ממנו ופסקה מזרעו ונתנה הכהונה לאהרן אחיו כי הוא היה שלם במדות יותר מכל אדם ונתנה לו ולזרעו לעולם כמ"ש בריתי היתה אתו החיים והשלום וגו' ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון והוא מפורש ששנינו בו אוהב שלום ורודף שלום ומקרבן לתורה ועל זה אמר כשמן הטוב על הראש שיורד על הזקן זקן וגו' מדכתיב זקן כפול שירדו ב' טיפין מב' צידי הזקן מימין ומשמאל ולא ירדו למטה שוב אבל נשארו שם והוא לרמז על ב' המשוחים בכהונה שהאחד הוא הכ"ג והב' הוא משוח מלחמה כדאמרינן לקמן משוח יכול מלך ת"ל כהן אי כהן יכול משוח מלחמה ת"ל והכהן המשיח שאין משיח ע"ג וע"כ היו תלויות בו לרמז שבו יהיו תלויות ולא יפסקו ממנו ומזרעו לעולם וע"כ היו בו ב' אחד מימין ואחד משמאל כמ"ש הסגן מימין כו' והוא בעצמו ענין נבואה של זכריה שראה שני זיתים ואמר מה אלה שני בני היצהר שהוא רמז למשוחים מן הכהונה שלא יפסקו מזרעו של אהרן לעולם ורש"י פירש שם כהונה ומלכות ולא משמע כן דהא על בית שני נאמרה נבואה זו ולא היה שם מלכות בית דוד דמלכי ישראל אין מושחין אותן כדאמרינן בשמעתין. ומפרש רב פפא סיומא דהאי קרא שיורד על פי מדותיו

תנא כשהוא מספר כו'. ר"ל שזכה אהרן שיורד שמן המשחה כדלעיל על זקנו ר"ל על בשביל מדותיו שהיו לו בפיו שהיה מספר ומדבר שלום בין איש לחבירו וע"ז אמר כשהוא מספר עם אחרים דהיינו לעשות שלום ביניהם היו עולות ויושבות לו כו' לרמוז דבזכות זה הוא זוכה שלא יהיה למשיחיו הפסק ואמר שעל דבר זה שראה באהרן היה משה דואג לפי שהוא היה ג"כ כ"ג ולא זכה לב' טיפין שיבטיחו הש"י ב"ה על ב' משיחים שלא יפסקו מזרעו ולמ"ד נמי לעולם לא נתכהן משה רק בז' ימי המלואים מ"מ מלך היה שהוא ג"כ נקרא משוח ולא הובטח שיהיה גם מזרעו מלך כמ"ש אל תקרב הלום ואין הלום אלא מלכות ומוקי ליה שם לו ולא לזרעו כו' ולא זכה לטיפה בזקנו להורות

לו שלא יהיה נפסק מלכות מזרעו וע"כ היה דואג שמא מעלתי בשמן המשחה שיש בו שום מעילה וחטא שלא זכיתי לשמן המשוחים האלו כמו שזכה אחי אהרן גם היה דואג ע"פ מ"ש שם בשעה שפוסקין לו לאדם גדולה פוסקין לו ולדורות שנאמר לא יגרע מצדיק עינו וגו' ואם הגיס דעתו הקב"ה משפילו וע"כ אמר שמא מעלתי להתגאות ואמר שיצתה ב"ק ואמרה כטל חרמון וגו' כי הנה הר חרמון הוא יותר גבוה מהר ציון והטל יורד ממנו להר ציון וכשם שאין בחרמון מעילה שהוא מניח לירד הטל ממנו אבל הוא למעלתו אשר הוא מוריד ומשפיע הטל להר ציון למקום המוכן לברכה אשר שם צוה ה' את הברכה וגו' ובדמיון הזה שמן המשחה שבזקן אהרן ולא בזקנתך אין בך חשש מעילה אבל הוא למעלתך שאתה הוא הראש ואתה משפיע להיות הכהונה מזרע אחיך לו ולזרעו לדורות ולכך לא כתיב על ראש אהרן כדכתיב על זקן אהרן כי הראש הנאמר בכתוב הוא משה שהוא ראשו של אהרן דוגמא שדרשו אחי וראש דגבי בנימין על יוסף אחי הוא וראשי הוא ולענין מלכות נמי שהיית דואג אין בך מעילה ושום חטא שהרי אתה הראש ומשפיע על תלמידך יהושע כמ"ש בו שאין מתקנא בבנו ותלמידו. ואמר עוד ועדיין היה אהרן דואג כו' כמ"ש לעיל כי כשמתו בניו שהיו ב' סגני כהונה דהיינו שיהיה האחד כ"ג במקומו והב' יהיה משוח מלחמה היה דואג ותלה מיתתן בו בעון העגל ומעל בשמן ב' המשוחים האלו שיפסקו ממנו. ואמר שיצתה בת קול וא"ל הנה מה טוב ומה נעים וגו' זכר ב' מעלות טוב נאמר על בעל מדות טובות שהיו באהרן ונעים נאמר על המושכלות כמ"ש על התורה אמרי נועם שהיה במשה יותר מבכל אדם כמ"ש לעיל וז"ש מה טוב מדות של אהרן ומה נעים תורתו של משה אשר ע"כ זכו לשבת יחד בדור המדבר בכהונה גדולה ומלכות גם יחד שכמו שמשה לא מעל אבל זכה להשפיע מכבודו לאחרים שאפשר לא היו בניו ראוים כ"כ ויותר היה כבודו בבני אחיו כך אהרן לא מעל וחטא שתפסוק ח"ו הכהונה מזרעו הנשאר לו אבל אלו בניו מתו למעלתם כמ"ש בקרובי אקדש והוא ענין תחלת פרשת אחרי מות שבא אליהם בתנחומין על דאגות אלו שזכר. ואמר וידבר ה' אל משה וגו' שדבר לו תנחומין על דאגתו שלא נתנה לו הכהונה לו ולזרעו שהרי בקרבתם לפני ה' וימותו וכבר נגזרה גזירה להיות הנקרבים בראשונה לשכינה שימותו כמ"ש כי בקרובי אקדש ואילו נעשה כן בשני בניך כמו שנעשה בשני בני אהרן הרי כבר פסקה הכהונה מזרעך וזרעך כלה אבל כבודך ליתן הכהונה לאחיך שתתקיים הכהונה בבניו הנותרים כמו שאמר אל אלעזר ואיתמר הנותרים. ואמר שדיבר גם תנחומין לאהרן על שהיה דואג שמא חטא ומעל בעון עגל שתפסק ממנו הכהונה הנה אחיך הוא ע"ד שאמר שבת אחים כשם שאתה לא מעלת כן הוא לא מעל:

אין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך כו'. דכל מלכות בית דוד בני מלכים הם ואין מושחין אותן אלא מפני המחלוקת כדאמרינן לעיל ולכך מושחין אותן על המעיין שתמשך מלכותן כמעיין ולא יפסיקן המחלוקת וע"ז מייתי משלמה כמ"ש לעיל שהיה משיחתו מפני מחלוקת של אדוניהו משא"כ משיחה דכ"ג דאפילו כ"ג בן כ"ג מושחין שלא מפני המחלוקת ולכך לא בעי מעיין וק"ל:

מאן דבעי למידע אי מסיק שתא כו'. יש לדקדק בדברי המאמר הזה מעיקרא אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא כו' ובעשיה לא קאמר רק חלוקה הראשונה דהיינו אי משך נהוריה נידע דמסיק שתא ולא קאמר חלוקה השניה דאי לא משיך נהוריה לא מסיק שתא וכן בבעי למידע אי מצלח אי לא לירבי כו' לא קאמר אלא אי שמין ושפיר מצלח ולא קאמר אי לא שמין ושפיר לא מצלח וכן בבעי למידע אי חזר ואתי לביתיה כו' לא קאמר אי לא חזי בבואה דבבואה דלא אתי לביתיה ויש להשיב בזה משום דלכאורה בכל זה יש בו משום לא תנחשו ומאיזה טעם יהא מותר בכל אלו טפי מפתי נפלה מפי מקלי נפלה מידי צבי כו' כדאמרינן פרק ד' מיתות וכבר נדחקו המפרשים בכל זה ואענה חלקי גם אני מהידוע כי הטוב הוא בא ממנו ית' ב"ה אבל הרע אינו יורד מן השמים אבל עונו של אדם הוא מסלק מדת טובו ית' ב"ה מעצמו כמ"ש כי עונותיכם הבדילו ביני לביניכם ולזה הטוב הבא ממנו ית' ב"ה בהחלט כמ"ש לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזרה וכו' אבל הרע אינו בא בהחלט כי אפשר שישתנה כמ"ש ברבי חנינא שלא היה יכול המכשף להזיקו משום דנפיש זכותיה שנאמר אין עוד מלבדו ולזה הנותן לעצמו סימן בדבר מה לטובה אין זה ניחוש אלא סימן טוב שיבא לו ממנו ית' ב"ה אבל הנותן לעצמו סימן בדבר מה בהפך זה ולרע לו הרי זה ניחוש שתולה שיבא הדבר בהחלט ואינו כן דברחמי שמיא אפשר שישתנה וכל הני דנקט בהך ברייתא דפ"ד מיתות דהוי ניחוש כגון פתי נפלה מפי וכו' הן ניחוש לרעה לו ולזה אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא וכו' לא בעי למימר אי לא מסיק שתא אלא דה"ק אי לא דהיינו דא"נ לא משיך נהוריה לא ידע אי מסיק שתא אי לא וכאילו לא עשה כלום דלא יסמוך בניחוש לרעה ולזה בעשייה לא קאמר אלא דאי משיך נהוריה מסיק שתא וזה שנותן סימן לטובה דשרי שהוא דבר הבא ממנו יתברך בהחלט אבל לא קאמר אי לא משיך נהוריה לא מסיק שתא דזה הוה ניחוש (דאם כן) [דא"נ] לא משיך נהוריה אפשר דמסיק שתא דלרעה לא באה ממנו יתברך ב"ה ואפשר שישתנה בשום זכות וכן באי מצלח אי לא היינו דידע דמצלח בהחלט ואי לא היינו דלא ידע כאילו לא עשה כלום ולכך בעשיה לא נקט אלא אי שמין ושפיר מצלח אבל אי לא שמין אפשר דמצלח ואפשר דלא מצלח

ולא ידע כלום וכן יש לפרש באי חזר לביתיה אי לא דהיינו אי לא ידע ולכך לא נקט אלא אי חזי בבואה וכו' אבל אי לא חזי בבואה דבבואה לא ידע כלום והענין מבואר דבעשרה ימים אלו נגזר על האדם מי יחיה ומי ימות מי יעשר ומי יעני מי ינוח ומי ינוע ומי ישקט וכו' ולזה כי הנר הוא נשמת אדם ואם יראה דמשיך נהוריה יהיה לו לסימן טוב שיחיה ומסיק שתא וכן אי שמין תרנגולא יהיה לו לסימן טוב. דמצלח בעסקיו ויתעשר וכן אי חזי בבואה דבבואה וכו' כי האל יתברך ב"ה הוא נותן מלאכיו לשמרו בכל דרכיו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך וגו' והן הן צלו של אדם וז"ש כלב סר צלם מעליהם וה' אתנו אמר כי כל אומה יש לה שר בשמים שהוא מגינם וצלם וכבר סר הקב"ה אותם מעליהם דאין הקב"ה מפיל אומה עד שהוא מפיל שר שלהם ואל תאמרו כי גם אנו אין לנו שר כי אין מזל לישראל הנה וה' אתנו כמ"ש בצל שדי יתלונן דעולם ומלואו שלו לצוות את מלאכיו לשמרנו ולזה אי חזי בבואה וכו' שהוא לסימן טוב על שמירת מלאכיו בדרך כמ"ש הדר ואתי לביתיה בלי שום פגיעה רעה אבל בהפך לא קאמר דגם אם לא ימשוך נהוריה אפשר שיחיה וגם אם לא שמין אפשר שיצליחו נכסיו וגם אם לא חזי בבואה וכו' אפשר דהדר ואתי לביתיה דבתשובה ומעשים טובים שבאלו עשרה ימים יתכפר לו עונו להשתנות מזלו הרעה לטובה ודו"ק:

אמר אבייי השתא דאמרת סימנא מלתא היא וכו'. ר"ל דאמרת דמה שיטיל האדם עצמו לסימן טוב מלתא היא ואין בו משום ניחוש:

יהא רגיל (למיתי) [למחזי] ברישׁ שתא קרא וכו'. דכל הני סימנין לטובה הן אי כפרש"י הכא ובפרק קמא דכריתות דגדלי מהר ואיכא דמתקי שהוא לסימן שיצמח ויגדל מזלו ושנה טובה ומתוקה ואי כפי' המרדכי בשם רבינו האי רוביא ירבו זכיותינו וכו' ע"ש ובטור א"ח סימן תקפ"ג אבל לרעה אין בהם שום הוראה דלרעה הוי אסור משום ניחוש:

כי בעיתו מיעל ומגמרי וכו'. הוא מל' הגמרא כשאתם רוצים ללמוד גמרא מרבכם שהוא פלפול והויות דאביי ורבא גרסו מתני' מקודם דעיקר הגמרא הוא ליישב המשניות בכל דבר שיש להסתפק בה וע"כ גרסו המתני' מקודם כדי שתהיו בקיאין בה. ואמר חזו לפומיה דכתיב והיו עיניך רואות וגו'. והכי אמרינן נמי בעירובין שאמר רבי ראיתי את ר"מ מאחוריו וכו' ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדידנא טפי שנאמר והיו עיניך רואות וגו' והוא שהדבור של אדם משתנה ומשתמע לפעמים לתרי אפי אבל מתוך עקימת שפתים וקריצת עינים שבאדם לפעמים יש להבין כוונתו של המדבר וז"ש והיו עיניך רואות לפנים את מוריך המורה לך כונת המדבר ומזה הטעם אמרינן נמי לקמן בסוף פרקין בני ת"ח וכו' בזמן שיש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם

כלפי העם כדי שיהיו עיניהם רואות מוריהם אבל כשאין להם דעת אמרינן שם שיושבים לפני אביהם ופניהם כלפי העם מפני כבודם דאין לחוש בהם שיראו מוריהם. ואמר גרסו על נהרא עיין פרש"י ועי"ל ע"פ מ"ש בפ"ק דתענית למה נמשלו ד"ת למים וכו' מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה וז"ש דכי היכי דמשכן מיא ממקום גבוה לנמוך כך נמשך שמעתתייכו מדעת גבוה לנמוך ורוח שפלה וביאור זה שיתנהגו בפחות ותיבו אקיקלי דמתא מחסיא דהיינו מקום שפל ומקום תורה ולא תיבו באפדני דפומבדיתא שהוא מקום חשוב ואינו מקום תורה כ"כ וכן לענין אכילה תתנהגו בפחות:

טב גילדנא סריא. שהוא מאכל שפל לבעלי תורה:

מכותהא דרמי כיפי. שהוא מאכל עשירים ובעלי תענוג ועי"ל ולא תיבו אפדני דפומבדיתא ע"פ מ"ש פרק העור והרוטב פומבדיתא לוייך אשני אושפיזך לפי שהיו גנבים ביותר וז"ש תיבו אקיקלי דמתא מחסיא ר"ל במקום פרהסיא ולא תחוש לך לגניבה ולא תיבו אפדני דפומבדיתא ואפילו באפדני ובמקום מוצנע ביניהם לא תוכל להשמר מהם מגניבה וכה"ג אמרינן בפרק ערבי פסחים דאכיל קיקלי אקיקלי דמתא שכיב דהיינו לענין מקום פרהסיא ודו"ק:

רמה קרני וגו' דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן וכו'. והוא רמז גם על משיח לעתיד שימשך מלכותו כמ"ש הכתוב וירם קרן משיחו כי המשיח שיבא לעתיד מבית דוד ויתרומם אז על שנמשחו דוד ושלמה בקרן:

דף יג.

חכם קודם וכו' מלך קודם לכהן גדול כהן גדול קודם לנביא וכו'. משמע מזה דאפשר שיהיה נביא ולא חכם ולא תקשי לך ממ"ש אין הנבואה שורה אלא על חכם וכו' כמבואר בחדושינו בפ"ק דבבא בתרא ע"ש. ומיהו הכא אית לן למימר בצדוק ונתן הנביא ודאי דחכמים היו ולא היו קודמין למלך לפי שהמלך דוד ושלמה נמי חכמים היו ודו"ק:

דכתיב ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים וגו'. בכל שבט לוי נמי כתיב הבדיל ה' את שבט לוי מתוך וגו' אבל הבדלת אהרן היא תוספת שבדלו מאחיו משה שהזכיר שהוא נשאר לוי שהוא קודש אבל אהרן נעשה קודש קדשים ע"י הבדלתו וע"כ הלוי נוטל מעשר ראשון שהוא קודש בכל מקום ואח"כ נותן מעשר מן המעשר לכהן שהוא קודש קדשים וק"ל:

מכ"ג שנכנס לפני ולפנים דלפי פשוטו לא איצטריך ליה למכתב כיון דכתיב בסיפא דקרא וכל חפציך לא ישוו בה אי לאו להך דרשה:

מפני מה הכל רצין לישא גיורת וכו'. עיין פרש"י נראה מפירושו לגרוס הכל רוצין אבל מתוך הירושלמי דמייתי עלה ומפני מה הכל רצין אחר עכבר וכו' נראה דגרסינן נמי הכא רצין מלשון ריצה ממש ור"ל שהכל רצין וחפצין לישא גיורת יותר אפילו מישראלית כיון שמותר לישא אותה שאינה בכלל ארור גם שהיא בחזקת שימור ולא כן המשוחררת ומטעם דאמרינן נחית דרגא נסיב אתתא חפצים בה יותר מבישראלית וק"ל:

דף יג:

שמן זית משיב תלמוד כו'. מזה יש לתת טעם בכל שבעת מינין דחשיב בתורה חשיב הפירות עצמן דכתיב חטה ושעורה גפן וגו' חוץ מזית דנקט היוצא ממנו דכתיב זית שמן משום דהזית גופיה אין בו שבח א"י ואדרבה שהוא משכח התלמוד אבל שמן היוצא ממנו הוא משיב התלמוד ושבחו של א"י ונקט תלמוד של ע' שנה שממהר לשכח כמו ששכינו בפ"ג דאבות הלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק ולרבותא נקט ליה גבי שמן דמשיב לו תלמוד של ע' שנה שלא תשכח ורש"י פירש בע"א וק"ל:

והעובר בין ב' נשים כו'. בפרק ע"פ חשיב אחריני דקאמר שלשה אין ממצעין ולא מתמצעין ואלו הן הכלב והדקל והאשה כו' היינו לגבי סכנה ואיכא תקנתא בהנהו דנפתח באל ונסיים באל אבל הכא חשיב לקשים לתלמוד ולא אשכח תקנתא בהו וק"ל:

לא בעי היכרא בין דילי לדידהו וכו'. ודאי דעביד נמי היכרא בין ר"נ ובין ר"מ כדלעיל ושלא יאמרו דמשום כבודו עשה כן אלא משום היכרא בעלמא לפי שחלוקים (הם) בהרבה דברים כמו ששנינו במכלתין לענין קרבן אבל נקט בין דילי לדידהו לפי דעת ומחשבה של ר"נ ור"מ שאמרו שעשה כן הכל משום כבודו שיהיה לו מעלה אחת בכבוד על ר"נ ושתי מעלות על ר"מ וק"ל:

נימא ליה גלי עוקצין כו'. מימרא דר"א הוא בפ"ב דמכות מי אוהב בהמון לו תבואה מי נאה ללמוד בהמון מי שכל תבואה שלו דאר"א מאי דכתיב מי ימלל גו' והכי מתפרש ליה הכא לר"מ וכפרש"י שם אבל קשה דבפ"ב דמגילה מייתי הך מלתא דר"א גופיה בהאי לישנא ומתפרש התם בע"א דהכי אמרינן שם שאסור לספר בשבחו של מקום יותר מדי דאמר ר' אליעזר מי ימלל גו' ע"ש ונראה דודאי דלדעת ר"מ מתפרש ליה הך מימרא דר"א כהך דמכות למי נאה ללמד תורה ברבים מי שיוכל ללמוד כל התורה דלפי פשטיה לא הל"ל כל גבי תהלתו כמו שלא נכתב גבי גבורות ומש"ה קא"ל ר' מאיר לר"נ

דנימא לרשב"ג שיגלי עוקצין שהוא מס' חמורה והיא מסכת אחרונה שבשיתא סדרי משנה וכיון דלית ליה האחרונה הרי לא יוכל להשמיע כל תהלתו שהיא כל התורה ונעבריה ומהאי טעמא אמרינן במסכת תענית כי מטי רב יהודה בעוקצין כו' אמר הויות דרב ושמואל וכו' ואנן מתנינן בה י"ג וכו' לפי שהיא חמורה ואחרונה שבמסכתות אבל רשב"ג דקאמר אי לא גמירנא וכו' דמשמע שעדיין לא היה גרס מס' עוקצין לא היה חש להך דרשה כמו שמפרש ר"מ הך דר"א כההיא דמסכת מכות אלא דהוה מתפרש ליה בענין אחר כההיא דמגילה לענין ספור שבח המקום דהשתא לר"מ מתפרש ליה הך דר"א כההיא דבפ"ק דמכות ולרשב"ג מתפרש ליה כההיא דפ"ב דמגילה ודו"ק:

אסיקו ליה לר"מ אחרים וכו'. נקט אחרים לשון רבים וכן י"א ולא קאמר אחר ויש אומר מפני גרסת התלמידים שלא ישאלו על שמותם משום דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ולהכי נקטו להם בלשון רבים כאילו אין שמו מפורסם שיצא דבר מא' מתוך רבים ואין ידוע מי הוא האחד ור"ש בר רבי דקאמר לאביו ושמותם אין אנו מזכירים וכו' הוא הוה ידע האמת דהאחרים הוא ר"מ וי"א הוא רבי נתן ואין מזכירים שמותם משום הך עובדא אלא שאמר לאביו אין ראוי להסתיר שמותם בשביל זה כיון שמימיהם אנו שותים ראוי להזכיר שמותם וא"ל רבי לבנו הגם כי נודה לך והאמת אתך אבל אין ראוי ונאות לך לבקש על זה אחר שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך שאף אם תמחול על כבודך איך תוכל למחול על כבוד בית אביך והשיב לו ר"ש גם אהבתם וגו' שאמר בפסוק דלעיל מיניה אשר החכמים והצדיקים ועבדיהם ביד האלהים גם אהבתם גם שנאתם וגו' וכפי' הערוך ע"ש כי מי שיתחבר רבות הצדקות והחכמה יחד שהוא ודאי ימלט וכו' עד שהם וכל מעשיהם ביד האלהים גם אהבתם גם שנאתם אין דבר מסודר מידם כו' כי הכל מסודר מפאת השגחה אלהית ואצ"ל וכו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש וז"ש על הצדיקים וחכמים שזכר גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה וגו' אחר מותם שאין להרהר אחריהם שהוא מסודר מידם השנאה והקנאה אבל היא מפאת השגחה האלהית והשיב לו רבי האויב תמו וגו' לפי שכבר הביא קרא בלשון רבים גם קנאתם וגו' שרמז לו על ר"מ ור"נ והביא לו רבי קרא דלשון יחיד האויב תמו וגו' לפי שהודה לו רבי נתן שנתחרט ובא לפייס את רשב"ג אבל ר' מאיר שעמד בקנאתו ולא רצה לפייסו הוא האויב תמו חרבות לנצח ואין לתלות שהיה קנאתו ושנאתו מפאת השגחת אלהית ועוד י"ל דאבותיו של ר"ן היו ג"כ ר"ג בבבל אלא שלא היו נשיאים בארץ ישראל כמו שכתב הערוך בערך קמרא ע"ש אבל ר' מאיר היו אבותיו גרים כדאמרינן בפרק הניזקין דאתי מנירון קיסר שנתגייר ולזה לא היה מקפיד כ"כ על ר"נ רק על ר' מאיר וע"כ הביא לן

רבי קרא דלשון יחיד האויב תמו חרבות וגו' דהוא ר"מ דאתי מהאויב נירון קיסר שבקש לאחרובי ביתא דקב"ה וע"ז השיב לו ר"ש תשובה נצחת ה"מ היכא דאהנו מעשייהו לרעה כפי מחשבותם הנהו אקרו אויב אבל רבנן כגון ר' מאיר דאתי מנירון קיסר דמעולם לא אהנו מעשייהו לרעה שהרי נתגייר ולא החריב הבית גם ר' מאיר דאתי מזרעו לא אהני מעשיו לרעה ואין להקפיד עוד עליו בקנאתו לבית אביך ומסיק דהודה לדבריו והדר אתני ליה אמרו משום ר"מ וכו' ולא ר"מ אמר אבל בדר"ן לא הקפיד לשנות שכבר עשה להם פיוס כמ"ש וק"ל:

חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים וכו' נראה שדימו את הסומך על רוב שמועתו לסיני ושאין בידו שמועות כל כך וסומך על מעלתו בחריפות ופלפול לעוקר הרים כלפי מה שאמרו בפרק בני העיר כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא והלא דברים ק"ו ומה תבור וכרמל שלא באו אצלו לפי שעה ללמוד תורה נקבעו בא"י וכו' ועוד אמרו שם למה תרצדון הרים גבנונים למה תרצו דין עם סיני כלכם בעלי מומין אצל סיני וכו' ולזה הסומך על רוב שמועתו ומשניות ובריייתות סדורות לו הוא כסיני שעליו היו כל שמועות וקבלת התורה אבל מי שאין משניות ובריייתות סדורות לו כל כך אך הוא סומך על מעלתו הוא כעוקר הרים כהרים הללו שנעקרו לפי שעה ללמוד תורה וסמכו על מעלתן ורוב גבהם לעשות דין עם סיני זכה סיני שכולם נעשו בעלי מומין אצלו שלא למדו תורה רק לפי שעה וכדאמרינן בסוטה לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הניח הקב"ה כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על סיני ובדמיון הזה אמרו סיני עדיף דהיינו שסומך על שמועתו מסומך על מעלתו בפלפול ואין בידו שמועות כ"כ.

ואמר **דהכל צריכין למרי חטיא וכו'**. עיין פרש"י סוף פרק הרואה ופירוש רשב"ם פרק מי שמת ואפשר שתלה הדבר במין חטים ע"פ מ"ש בהך דפרק מי שמת יום עצרת ברור זרעו חטים שהדעת תלה במין חטים עיין בחידושינו שם:

ואפ"ה לא קבול רב יוסף עליה מלך רבה עשרין ותרתין שנין כו'. כל הך עובדא מפורש סוף פרק הרואה ע"ש:

אביי ורבא וכו'. סמך האי עובדא להך עובדא דרבה ורב יוסף דלעיל כמו שאירע להם דשלחו אליהן אי זה מהן קודם כך אירע לתלמידיהם דאביי היה תלמיד מובהק של רבה ורבא היה תלמיד מובהק של רב יוסף כדמוכח בכמה דוכתין וכמ"ש כל זה בספר יוחסין וזהו כי הוו צריכי רישא לא הוו ידעי מי קודם וכו' ומסיק דאביי לא מיפרך וכו' א"ל נחמני פתח אע"ג שכך היה התנאי ביניהם כל דאמר מלתא ולא מיפרך וכו' אפשר

שאביי היה מונע עצמו מן השררה עד שהראה לו רבא חברו הרמת ראש ונתן לו רשות ואמר ליה נחמני פתח וק"ל: